

Viharos zsinagóga-eladás Lágymányoson¹

avagy Egy budapesti zsidó imahely hányattatott sorsa
(1959-1966)

Bevezető és forrásközlés

Novák Attila

Van a magyarországi zsidóság 1949 utáni történelmével és társadalmával foglalkozó kutatók körében egy széles körben elterjedt nézet, mely szerint a kommunista hatalomnak hálás zsidóság vezetői felmondták a társadalmi szolidaritást – tulajdonképpen a saját zsidó sors-társaikkal szemben is. A levéltári források azonban ezt a nézetet nem erősítik meg, illetve erősen árnyalják, sőt bonyolultabbá teszik. Bár a felekezeti élet – melynek élén általában ügynöki szerepet is betöltő személyek álltak – rendkívüli módon kontrollált volt, és alapvetően ügyeltek arra ezek a vezetők, hogy kiszolgálják az állami hatalmat, de mégis több alkalommal fordult elő az, hogy egy-egy helyi közösség szembefordult a felső, központi akarattal, sőt az is, hogy a hierarchia egyes pozícióiban lévők is vonakodtak kiszolgálni a felső vezetést. Az állam sem bízta a véletlenre a dolgokat, hiszen nem csak Elnöki Tanács és az Állami Egyházügyi Hivatal-beli előzetes hozzájárulásától tette függővé (1957-től) a zsidó felekezeti csúcsetetői pozíciók betöltését², hanem – a Belügyminisztérium erre szakosodott részlegein „keresztül” – igyekezett minél több potenciális és aktuális hitközségi vezetőt rávenni az ügynöki szerepre, melyet sokszor zsarolással és megfélemlítéssel ért el. Ennek ellenére voltak olyan ügyek, amelyek kapcsán egyfajta ellenzéki magatartásmód vagy legalábbis a hatalmi központtól eltérő vélemény megnyilvánulhatott. Erre nagyon jó alkalmat nyújtott a zsinagógák eladása, hiszen a közösségi imádkozásnak és együttlétnak is helyet adó épületek tulajdoni viszonyának radikális megváltoztatását, a saját zsidó tulajdonból történő kikerülését vallási szempontból is opponálni lehetett, így nem politikai motivációjú felépésként is lehetett értékelni a történeteket.

Az értékesítést általában helyi állami-önkormányzati erők, tanácsok kezdeményezték, a MIOK vezetői pedig – bár nem mindig „problémátlanul” – együttműködtek a helyi állami akarattal. A zsidó-

¹ A tanulmány egy korábbi formájában megjelent a Szombat folyóiratban, onlajn formában: <https://www.szombat.org/tortenelem/lazitottak-a-templom-eladas-ellen> és <https://www.szombat.org/tortenelem/hochberger-rabbi-helyettes-lazito-beszedet-tartott>

² Kovács András publikálta a dokumentumot. Lásd uő: „Rendteremtés” a hitközségen 1956 után. In: Szombat 2017-02-25. <https://www.szombat.org/tortenelem/rendteremtes-a-hitkozsegeben-1956-utan>

ság vezető funkcionáriusaiban ugyanis – az államnak való megfelelőes belső és külső kényszere mellett – élt egy olyan – nem is teljesen alaptalan – meggyőződés, hogy a holokauszt és az 1956-os forradalom utáni kivándorlás miatt megtizedelt zsidóság használatában lévő és sokszor elnéptelenedett zsinagógákat – melyek „túlméretezettek” voltak – az állam kezére kellene juttatni, hiszen a közösségnek ezek túl nagyok, mivel egy teljesen más létszámú zsidóság számára jöttek létre. A folyamat a szocialista tömb más országaiban is hasonló módon ment végbe, sok helyen – például Csehszlovákiában – sok zsinagógát le is bontottak.³

1956 után tehát felgyorsult Magyarországon a hitközségi ingatlanok eladásának, olykor átjátszásának folyamata. Ennek egyik élharcosa maga Sós Endre, a MIOK (és a Budapesti Izraelita Hitközség, avagy a BIH) elnöke (1905–1969) volt, aki például egy 1960-as jelentésében mint „Sipos” fn. ügynök – elégedetten állapította meg, hogy „Mindig gondoltunk arra, hogy állami érdekek is kellően érvényesülhessenek.”⁴ Azonban több esetben csak nagy harcok árán tudták keresztülvinni az akarataikat a MIOK vezetői. Gyöngyösön Sós egy évig küzdött a helyi zsidósággal, hogy átengedjék a főtéren lévő nagy és kis zsinagógát. Cserébe a város ígéretet tett, hogy az egyik mellékutcában épít egy új, kis zsinagógát.⁵ Kiskőrösön a térség képviselője, Ortutay Gyula kívánságára engedték át a zsinagógát az iskola bővítésére.⁶ Sós Endre meg is jegyezte, hogy „majdnem kiátkoztak, hogy kierőszakoltam” ezt, igaz nagyon kevés zsidó maradt a városban. A MIOK vezetése – az Állami Egyházügyi Hivatal (ÁEH) jóváhagyásával – szűk három esztendő alatt 15 zsinagógát adott el az országban. Bár a MIOK kikötése az volt, hogy „kegyeletsértő” módon nem használhatják a zsinagógákat, a magyar zsidóság szellemi és anyagi veszteségét csak fokozta ez a lépés.⁷

³ Jacob Ari Labendz: Synagogues for sale: Jewish-State mutuality in the communist Czech lands, 1945-1970. In: Jewish Culture and History. Volume 18, 2017. 54-78. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1462169X.2017.1278832?scroll=top&needAccess=true>

⁴ 1960. március 16-i jelentés. In: ÁBTL O-17169. Ellenséges tevékenységet kifejtő cionisták.

⁵ In: uo.

⁶ Idézi Toronyi Zsuzsanna is: <https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/mazsihisz-hirek/toronyi-zsuzsanna-zsinagogakrol>. Lásd még: Zsidó közösségek öröksége. Budapest, Magyar Zsidó Örökség Közalapítvány, 2010.

⁷ Még az 1970-es években is hasonló módon történtek a zsinagóga-eladások: állami nyomás, sokszor az ÁEH-n keresztül a helyi tanácsok kezdeményezésével, sokszor a zsidóság vallási törvényeivel ellentétes célokkal és eredményekkel. Lásd Bódi Loránt írását: A tatai zsinagó-

Tehát egyfajta alulról jövő nyomás – ha minimálisan is – késleltetni tudta az intézkedések végrehajtását. Nyilvánvaló az, hogy a hatalma teljében lévő és az állam teljes támogatását élvező MIOK vezetése általában könnyen át tudta vinni akaratát (még ha az eladást általában nem is ő kezdeményezte), de voltak olyan esetek, amikor kifejezetten megtorpanásra kényszerült. Ez történt – a már említett eseteken túl – az 1936-ban átadott lágymányosi zsinagóga⁸ esetében is, amely a budai körzet – melynek élén akkor Kertész Zoltán állt – egyik legfontosabb zsinagógája volt, a Duna jobb partján élő fővárosi zsidóság egyik gyöngyszeme.⁹

A zsinagóga helyrajzi száma a 4491/20.volt és helyileg a Zsombolyai és a Bocskai út (1947 előtt: Lenke út) sarkán helyezkedett el (Zsombolyai út 6.és Bocskai út 37.).

A lágymányosi zsinagóga – mely a budai hitközség része volt és 1949-ben egyesült a pesti neológ hitközséggel – látogatottsága a holokauszt után megcsappant, az istentiszteletet és a kulturális műsorokat a templom alagsorában lévő (itt korábban az Illés prófétáról elnevezett zsidó cserkészcsapat működött az 1930-as évek végén), a gondnok lakásával szomszédos helyiségben tartották, ahol egyébként 1949 áprilisában a már feloszlott Magyar Cionista Szövetség Hanoar Hacioni szervezetének budapesti és vidéki szervezeteinek a búcsúeseménye is zajlott.¹⁰ A közösség sorait gyarapították az Észak-Kelet Magyarországról Budapestre költözött zsidók, akik nélkül a zsinagóga működése, a hitélet folyamatossága veszélybe került volna. A fiatalon elhunyt Klein Miklós rabbi (1911-1950?) 1946 és 1948 között szolgálta itt a közösséget.¹¹ Az 1948 után szolgáló rabbik közül Benoschofsky Imre főrabbi, Komlós Ottó/Jehuda – 1957-ben Izraelbe távozott (később a Yad Vashem munkatársa lett) – és Hochberger László (1914-1990) rabbik neveit kell megemlítenünk.¹²

A háttérét nem ismerjük pontosan, nem tudjuk, ki kezdeményezte a lágymányosi zsinagóga értékesítését, de a hiperlojális Sós Endre elnök minden további nélkül azonosult az értékesítés folyamatával. A

---

ga esete a kádári emlékezetpolitika tükrében. In: Új Forrás 2010/9. 45-57.

⁸ A Bocskai út 37.sz. alatt volt a zsinagóga (mai postacím alapján).

⁹ <http://collections.milev.hu/items/show/28578>

¹⁰ Kovács Gábor személyes közlése. Budapest, 2020.március 20.

¹¹ Frojimovics Kinga 1946 és 1950 közé teszi lágymányosi rabbinikus működését, de a visszaemlékezők – pl. Kovács Gábor – 1948-ig. Lásd: Frojimovics 48.

¹² Frojimovics Kinga: Neológ (kongresszusi) és status quo ante rabbik 1869-től napjainkig. Archontológia (Az anyahitközségek rendjében). Budapest, MTA Judaisztikai Kutatóközpont, 2008. (A továbbiakban: Frojimovics).

templom rabbija, Hochberger László (aki hivatalosan rabbihelyettes volt, de rabbiként működött) azonban nem nyugodott bele a történetek illetén alakulásába és 1959. október 12-én „lázító” beszédet mondott. Az események azonban nem álltak meg itt, az Állami Egyházügyi Hivatal – összhangban a felekezeti vezetéssel – úgy döntött, áthelyezésekkel oldja meg a lázadó közösség és annak renitens rabbija gondját. Hochberger amúgy a visszaemlékezések szerint úgy is tiltakozott a bezárás ellen, hogy *„az istentiszteleteket az alagsor helyett a templomban tartotta. Mozgósította a hívőket is, hogy minél többen jöjjenek el és ezzel is bizonyítsák a templom megtartásának a szükségességét.”*¹³

A lázadást tekintve a lágymányosi rabbi nem volt egyedül; Geyer Artúr óbudai rabbi (1894-1976) – állítólag – a Dohány-utcai zsinagóga szószékéről vonta kétségbe azt, hogy Magyarországon vallásszabadság van és egyéb kritikus, ha úgy tetszik rendszert bíráló megjegyzéseket is tett. A BIH gyorsan lépett és a rabbikat át akarta helyeztetni máshova, amely egyébként az ÁEH-nak fontos eszköze volt az ilyen konfliktusok lerendezésében. Minden bizonnyal egy-két áthelyezés már korábban – és ettől függetlenül is – meg volt tervezve, de a történések felgyorsították az eseményeket. Hochbergert behívatta Turai István egyházügyi főelőadó (Fővárosi Tanács), aki megígértette vele, hogy többé nem „avatkozik” bele a lágymányosiak dolgába, viszont „cserébe” bár nem maradhat Lágymányoson – nem kell vidékre mennie, hanem Budapesten – igaz, a peremen – folytathatja tovább rabbinikus működését. Közben a lágymányosi körzet október 31-én vacsorát rendezett, ahol sokan Hochberger melletti elköteleződésüknek adtak hangot. A november 8-i BIH közgyűlésen pedig 30-40 lágymányosi tüntetett rabbija mellett, a gyűlésen dr. László Pál (az óbudai körzet egyik vezetője) folyamatosan ébren tartotta az ellenállás lángját, hiszen ő meg saját rabbijuk, dr. Geyer Artúr tervezett áthelyezése ellen tiltakozott. Az elnök végül feloszlatta a gyűlést, ekkor a résztvevők a MIOK elnökének és az elnökségnek a lemondása mellett demonstráltak. Az Országos Képviselőtestületi ülést is csak egy másik helyiségben lehetett megtartani. A hitközség vezetése és a „szervek” tudatos szervezkedést láttak az események mögött, Sós Endre pedig november 11-re ismét meghirdette a közgyűlést.

Erről a gyűlésről egy 1963 áprilisában keletkezett másik forrás – ezt „Xavér” ügynök adta – azt állítja, hogy László Pál egyenesen Olt Károllyal, az Állami Egyházügyi Hivatal akkori elnökével (szinte) egyeztetve, az ő bátorítását követve lépett fel a Síp utcai vezetőség ellen, s ebben volt segítőtársa Hochberger. Ha ez a verzió igaz, akkor a lágymányosiak tiltakozása sem ment annyira szembe a rezsim egyházpolitikájával, ugyanakkor ezt a verziót mégiscsak megkérdő-

¹³ Kovács Gábor személyes közlése. 2020.március 21.

jelezi az, hogy ugyan miért adott volna az ÁEH nagyobb hitelt egy körzeti vezetőnek, mint magának az egész felekezet vezetőjének. Természetesen lehet az, hogy az állam (jelesül itt az egyházügyi hivatal vezetője) a saját „hűbéreseit” is (itt a hitközségi vezetés) bizonytalanságban akarta tartani azzal, hogy támogatásáról biztosította az egyik „alhűbéres” önálló lépéseit. Ugyanakkor a másik szempont mégiscsak az lehet, hogy „Xavér” ügynök jelentéseiben személyes rokon- és ellenszenvet egész tárházát találjuk meg szolgálati információként tálalva -, általa nem szeretett személyek – például Scheiber Sándor – ellenében, ugyanakkor rabbi testvére (B. Imre) és sajátmaga védelmében meg rögtön felfedezhető az öndicséret alkalmazása. Ez azt jelenti, hogy (legalábbis) fenntartásokkal kell fogadnunk az állambiztonságnak tett nyilatkozatait, jelentéseit.

A hatalmát joggal veszélyeztetve érző Sós természetesen ellenlépéseket foganatosított. Miután tárgyalást folytatott Olt Károllyal (1904-1985), az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőjével – aki részben államellenes, részben rendészeti kérdésnek tekintette az ügyet –, megkapta a felhatalmazást arra, hogy mozdítsa el dr. László Pált és függessze fel az óbudai körzet automómiáját. A Dohány utcában is forrongás volt, november 10-re az amúgy nem könnyű természetű Fisch Henrik (1907-1986) főrabbi-ellenes tábora gyűlést hívott össze, amelyhez azonban Sós nem járult hozzá.

Srankó András százados (BM II/5-c alosztály) – „a Doktor” fedőnevű ügynök (gyöngyösi születésű budai rabbi, ebben az időben a BIH főtitkár-helyettese) felső kapcsolata – nem akarta átpolitizálni az eseményeket és leszögezte, hogy személyes szál áll az egész mögött, ugyanakkor megvizsgálandónak tekintette azt, hogy nem az izraeli követség áll-e a háttérben, nem involválódott-e a külképviselet a hitközségi konfliktusokban.

Az ügy 1960-ban sem nyugodott le. Február 22-én jelentette „Doktor” – és jelentése a lojális beszámolón kívül üzenetet is tartalmazott a jelentést befogadó állami hatalom felé –, hogy a lágymányosi zsinagóga eladása ellen sokan láznak és „csinján” kellene bánni az egész ügygel, mert ha „közérdek” is a templom árúba bocsátása, van annyi hívó, hogy egy másik, nagy templomot bocsássanak a közösség rendelkezésére (pl. régi Váli utcai „templomot” kellene visszaadni¹⁴), mert „tavaly” Sós elnök majdnem „belebukott” a történetbe. „Doktor” egyértelműen Olt Károly ÁEH elnök akarataként tekintett a zsinagóga eladására és tulajdonképpen Sós eljárását kritizálta. Fontos momentum az, hogy egy egyébként a saját karrierjét ügynöki tevékenységével is előmozdítani akaró – és 1962-ben külföldre távozó – ügynök bírálta főnökét, aki egyébként szintén ügynök volt.

¹⁴ 1944-ben egy időben a Váli utcai zsidó elemi iskola épületében működött a helyi zsinagóga.

A lágymányosi ügy még 1960 februárjában is izgatta a nagydémüt, mert „Doktor” írásban kijelentette, amellett, hogy a hitközség megette az ajánlatát a Tanácsnak az eladással kapcsolatosan: „*A lágymányosi hívek között nagy az ellenállás, névtelen levelek tömegével árasztják el a felekezeti élet reprezentánsait, a tanácsot és az AEH-t is.*”¹⁵

1961 szeptemberében a „Sipos” fedőnevű ügynök büszkén jelentette azt, hogy az „utóbbi” 2 évben 15 templomot adtak el az államnak raktár, kultúrház vagy más célokra.¹⁶ „Sipos” szerint „jelenleg” is tárgyalások folynak 2 budapesti templom eladásáról. A dokumentumok alapján biztos, hogy a lágymányosi zsinagóga ezek között volt, hiszen fellelhető (Budapest Főváros Levéltára) az a jegyzőkönyv mely 1961. december 23-án keletkezett és amely tartalmazta azt az „egyezséget”, melynek a lényege az, hogy a Budapesti Izraelita Hitközség (BIH) és a Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtóbizottsága megállapodott arról, hogy az egyházi jelleget a hitközség megszűnteti (december 27-vel) és 1962. március 20-ig kiüríti az ingatlant.¹⁷ A Tanács által kártalanításként fizetett 2,5 millió forint további felhasználását (bár a kiürítési körülményeket a kifizetés módjával „szankcionalizálták”) ugyan nem határozták meg, de az egyik alpontban (7.) leszögezték, hogy az esetleg letétbe helyezett összegből az „igazoltan szükséges hányadot” (mely a december végi kiürítés elmaradása esetén következett volna be) fel lehet szabadítani azért, hogy más istentiszteleti helyiséget biztosítsanak vagy az átépítés költségeit ki tudják fizetni. Ez a kitétel utalt arra, hogy a hitközségi vezetés és a Tanács nem az imahely végleges megszűntetése, hanem egy kisebb zsinagóga létrehozása iránt köteleződött el.

1961. december 27-ével megszületett a Határozat, melyben Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtóbizottságának III. (igazgatási) Helyiséggazdálkodási Csoportja nevében a BIH tulajdonában lévő telket, a rajta lévő „felépítmény összes helyiségeit” a 47/1960. (K.20.) Korm. sz.rendelet alapján igénybevétték és egyben a VB számára kiutalták.¹⁸

¹⁵ „Doktor” fn. ügynök jelentése. 1961. február 8. In: ÁBTL 3.1.2. M-21589

¹⁶ 1961. szeptember 4-i jelentés. In: ÁBTL – 3.1.5. O-17169. Ellenséges tevékenységet kifejtő cionisták.

¹⁷ Budapest Főváros Levéltára XXIII.120 („jogbiztosító iratok” gyűjteménye), a 16/1963 számú ügyirat. A Jegyzőkönyv a Fővárosi Tanács Végrehajtóbizottsága III. Igazgatási Osztálya mint I. fokú elhelyező hatóság (őket dr. Kenderesy Károly osztályvezető és Szabó Adorján csoportvezető helyettes képviselte), a BIH (dr. Steiner Marcell elnökségi tag, dr. Láng Viktor elnökhelyettes és dr. Péner Tibor főtitkár) és maga a VB (Veres József elnök) között jött létre.

¹⁸ Budapest Főváros Levéltára XXIII.120 („jogbiztosító iratok” gyűjteménye).

1962 januárjában Turai István egyházügyi főelőadó már tényként mondta ki (egy belső dokumentumban), hogy: „...Az 1962. év során a Budapesti Hitközség eladta a XI. ker. Zombolya utcai templomát, amelyért a Fővárosi Tanács kártalanította. Az év végén újabb három templomot ajánlottak fel megvételre a Fővárosi Tanácsnak.”¹⁹

1962 novemberében már Hochberger László személyére redukálódott a Lágymányos-vita, hiszen sem a MIOK vezetői, sem a belügyi szervek nem felejtették el neki azt, hogy ő volt, aki „fellázította” a helyi zsidóság tagjait „az állam érdekében fontosnak mutakozó templom-eladás ellen.”²⁰ Még 1963-ban is Hochberger László (immár kispesti²¹) rabbi személyéhez kötötték a lágymányosi kudarcot és – természetesen – Scheiber Sándor főrabbihoz, az Országos Rabbiképző Intézet igazgató-professzorához, aki lehetővé tette a rabbihelyettes számára, hogy végül hivatalosan is rabbi legyen. De ugyanígy vélekedett (szintén 1963-ban) „Xavér” ügynök, azaz Beneschofsky Ilona, a Zsidó Múzeum igazgatója is.²² A már leadott ingatlanba 1966-ban pedig a TIT Természettudományi Studiója költözött oda, a hívek pedig akkorra már évek óta a mai Bét Sálom zsinagógaként működő szép villaépületben, a Károli Gáspár tér 5.sz. alatt imádkoztak tovább.²³

A zsinagóga-eladásokkal kapcsolatban halachikus fenntartások, tiltások is vannak, amelyeket nyilván nehezen lehetett volna érvényesíteni a Kádár-rendszer viszonyai közepette, hiszen a zsidóság és az állam viszonya – hasonlóan a többi egyházéhoz, felekezetéhez – nem partnerségre, hanem alávetett viszonyra alapult egy ideologikus pártállamban, így a zsidó vallásjogi szempontok nem hogy nem döntő, hanem alárendelt szerepet játszottak a felekezet és az állam közötti kapcsolatban.²⁴ A szigorúan értelmezett vallásjogi előírásokat a kor

---

ménye), a 16/1963 számú ügyirat.

¹⁹ 1962. január 7. Értékelő jelentés az 1962. évről In: BFL 112.d. 1961-1965. XXXIII, 102.c 110-113 Budapest Főv. Tanácsa VB TÜK-Egyházügyi Hivatal.

²⁰ „Doktor” fn.ügynök feljegyzése. 1962. november 15. In: ÁBTL 3.1.2. M-21589

²¹ Kispest, Csepel és Pesterzsébet volt az a körzet, ahol ekkor Hochberger László szolgált.

²² Hochberger „...ellenállt annak a tervnek, hogy a lágymányosi templomot eladják és a lágymányosi zsidókat szervezte az eladás gondolata és ezzel együtt a hivatalos vezetők ellen.”. „Xavér” fn. ü. jelentése a BM III/III/2-a. alosztálya számára. Budapest. 1963. IV.3. In: ÁBTL M 37478 „Xavér”.

²³ Kovács Gábor: Volt egyszer egy zsinagóga. In: Új Élet 2016. április 1. 1.

²⁴ Róth Ernő: „Az elárvult templomokról”. In: Halachikus Kérdések.

hatalmi viszonyai – ráadásul a korántsem olyan könnyen meghatározható személyi felelősség, az, hogy a zsidó vezetőket erre rákényszerítették vagy maguktól adták fel ezeket a zsinagógákat – erőteljesen határok közé szorították.

Ezért is volt olyan különleges, hogy az 1950-es évek végén – a korábbi történelmi kataklizmák és viharok, valamint a várható retorziók ellenére is – voltak egyáltalán olyan zsinagógai közösségek az országban, amelyek szót emeltek imahelyük eladása, rabbijuk végzése, áthelyezése miatt.

Dokumentumok

1.

- Belügyminisztérium

Szigoruan titkos!

III/5-c alosztály

Adta: “Doktor”

Vette: Srankó András szds.

1959.XI.11.

Tárgy: Izráel hitközségről (sic! NA)

Jelentés
Budapest.

1959 november 19.

Október 12-én a Lágymányosi templomban Hochberger rabbi-helyettes lázító beszédet tartott, melyben feltűzelte a híveket a lágymá-

Írta: Róth Ernő. Különlenyomat az ORE Értesítőjének 1946. augusztusi és 1947. áprilisi számából és az Orsz. Rabbiképző Intézet hallgatóinak „Szolgaságból-Szabadsága” c. ünnepi kiadványából. Budapest, 1947. Onlajn formájában (2020.november 3-i letöltés): [https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/archiv/roth-erno-az-elarvult-templomokrol.](https://mazsihisz.hu/hirek-a-zsido-vilagbol/archiv/roth-erno-az-elarvult-templomokrol;); „Eladott, megüresedett, kiűritett és kisajátított zsinagógák sorsa. Háláchikus állásfoglalás” (Oberlander Baruch rabbi - Köves Slomó rabbi). Közzétéve: 2017.március 1. <https://zsido.com/eladott-meguresedett-kiuritett-es-kisajatitott-zsinagogak-sorsa/>

nyosi templom eladása ellen.

Dr.Geyer Albert rabi (sic!-NA) a Dohány utcai templomban okt.17-én tartott beszédeiben a következőket mondta:

a./ imádkozzuk azért, hogy Magyarországon vallás-szabadság legyen,

b./egy avatandó fiuhoz: neked életedben többlet munkát kell kifejtened, hogy elismerjenek, mert te zsidó vagy,

c./nyugtalan lélekkel ülnek a padban testvéreink, mert a munkaidejükből ellopott perceket tölthetik itt.

Mindkét ügy bekerült az Egyházügyi Hivatalhoz, ahol állítólag /Sós szerint/ azt mondták, hogy Hochbergert el kell bocsátani, vagy legalább is vidékre helyezni, Geyert pedig elhelyezni Óbudáról, ahol egyébként is csak ideiglenesen volt.

Időközben több napig tartó tárgyalások után a hivatal jóváhagyásával megoldódni látszott a rabi-helyek betöltése. Fisch²⁵, csáki utcából²⁶, Dohány utcába, Benoschofszky²⁷ Budáról a Csáki utcába, Budára és Óbudára Végházi²⁸. Mikor ez nyilvánosságra került, az óbudaiak, különösen Dr.László Pál, az óbudai elnök erősen tiltakoztak. Sós-Steiner²⁹ és Seifert³⁰ behivatták magukhoz, megmagyarázták neki az indítékokat, ő azonban hajthatatlan maradt. Néhány nappal később a BIH Elöljáróságának ülésén, hol ez a kérdés ismét napirendre került László Pál minősíthetetlen hangnemben kikelt a vezetőség ellen azért, mert mint mondta „kinyirták” a rabbit. Többszöri rendreutasítása után az Elöljáróság többségi szavazattal elfogadta azt az elnöki előterjesztést, amit az Egyházügyi Hivatal is jóváhagyott és felhatalmazta az Elnökséget, hogy terjessze a közgyűlés elé.

²⁵ Dr. Fisch Henrik (1907-?), 1954 és 1972 között szolgált a Dohány-utcában. 1972 körül Németországba távozott. Frojimovics 50.

²⁶ Csáki utca volt a Hegedüs Gyula utca régi neve, az ottani zsinagógáról van szó.

²⁷ Dr. Benoschofszky Imre (1903-1970), 1936-tól főrabbi, 1957-ig lágymányosi főrabbi. Utána a Csáky-utcai (ma Hegedüs Gyula utca) körzet főrabbija haláláig. Frojimovics 48., 52.

²⁸ Dr.Végházi István rabbi (1923-1999), 1958 és 1962 között debreceni főrabbi, kis ideig a BIH főtítkárhelyettese. 1962-ben Dél-Amerikába távozott. Frojimovics 59.

²⁹ Steiner Marcell (1879?-1966), a BIH Chevra Kadisa elnöke és a MIOK alelnöke volt.

³⁰ Dr.Seifert Géza (1906-1976), eredetileg ügyvéd. 1945 után a szovjet nagykövetség jogtanácsosa volt s katonai ügyészként is működött. 1953-tól BIH elöljáró, 1957-től a BIH elnöke. 1966-tól haláláig a BIH és a MIOK elnöke. Tagja volt a Hazafias Népfrent Országos Tanácsának is.

Eközben Hochbergert behívta magához Turai főelőadó³¹ és ígéretet vette, hogy a továbbiakban nem avatkozik bele a lágymányosi dolgokba. Ez ígéret ellenében hozzájárult, hogy ideiglenesen Pesten, ill. Budán megmaradhasson. Ilyen értelemben döntött egyébként az Elnökség is.

Időközben a lágymányosi körzet okt.31.-én rendezett egy vacsorát, melyen odarendelt gyermekek és asszonyok tüntettek Hochberger mellett, illetve az áthelyezése ellen.

Dr.,László Pál néhány nappal ezelőtt fennjárt az Egyházügyi Hivatalban Veres ov.-nél³², ki közölte vele, hogy a Hivatal teljes egészében egyetért a rabi-állások betöltésének módjával.

November 8-án került sor a BIH közgyűlésére. Az óbudaiai és a lágymányosiak visszaélván azzal, hogy a közgyűlésre mindenki eljöhethetett, egy szervezett mintegy 30-40 tagu csoporttal, köztük sok asszony és gyerek vonult fel. A terem különböző pontjain helyezkedtek el és mikor az elnök bejelentette, hogy az Elöljáróság az Egyházügyi Hivatal által jóváhagyott módon kívánja a rabi-állásokat betölteni, óriási tüntetésbe kezdtek. Dr.László jelentkezett szólásra, majd még többen köztük olyanok is, akik nem is képviselőtestületi tagok. Az elnök közölte, hogy a szabályok értelmében csak a képviselőtestület tagjainak adja meg a szót, a tüntetés fokozódott. Minősíthetetlen kiáltások minden oldalról és az sem zavarta a tüntetőket, hogy a Hivatal képviselője is ott volt. Dr.László kezdett beszélni teljesen megalapozatlan vádakkal, illetve nemcsak az Elnökséget.

Többszöri figyelmeztetés után az elnök felfüggesztette az ülést, majd miután a rendet helyreállítani nem lehetett, el is napolta. Megkísérelték a terem kiürítését, de ez lehetetlen volt és félni kellett, hogy tömeg-verekezés kezdődik. Felvetődött karhatalom kérése is, de ezt általában nem javasolták. A tömeg még hosszú ideig együtt maradt, Sós és az elnökség lemondását követelték, lázítottak a templom eladás ellen, tüntettek Geyer és Hochberger mellett és minősíthetetlenül lázítottak. Az ugyanarra a helyre összehívott Országos Képviselőtestületi ülést sem lehetett csak egy másik helységben megtartani.

Beszélgetések során az a vélemény alakult ki, hogy ez a szervezett tüntetés már nem is személyek ellen, vagy személyek mellett, hanem a hitközség és ezen túl az állam ellen is irányult és a Geyer személye - ki ugyan már előbb Sós elnöknek hűségnyilatkozatot tett és ígéretet arra is, hogy Óbudát szó nélkül hagyja el, ezt az ígéretét azonban

³¹ Turai István (1922-), 1958 és 1973 között egyházügyi főelőadó a Budapest Fővárosi Tanácsban.

³² Veres Pál (1899-), az Állami Egyházügyi Hivatal Protestáns Főosztálya osztályvezetője.

nem tartotta meg, hanem rabi-körökben és másutt is lázított - feltételezi azt is, hogy esetleg a szállak sokkal messzebb is elnyulnak. Egyelőre úgy néz ki, hogy 11-én este ismét összeül a közgyűlés.

Sóstól nyert információ szerint - ki tanukra hivatkozik - megállapítást nyert, hogy tudatos szervezkedésről van szó, mert nemcsak - hogy más kerületből származó zsidók, de nem zsidók is voltak a terebben, sőt állítólag egy birkozó bajnok is, számítván arra, hogy esetleg verekedés lesz.

Megállapítható volt az is, hogy ez a megnyilvánulás csak kezdet és ha nem rekesztik be a közgyűlést a harag Fisch ellen támadt volna, akit mindenki utál és senki sem fogad szívesen.../SÁRGA SATÍR - NA/...Előkerültek volna azok az ellentétek is, amiket a Csáki utca érez és hangoztat Benesofszky ellen.

Sós hétfőn bennjárt az Egyházügyi Hivatalban, ahol szerinte Olt elnök a legmesszebbmenő bizalmáról biztosította és felhatalmazta, hogy az eredeti tervet minden körülmények között vigye keresztül. Ugyancsak hozzájárultak dr László elmozdításához és az óbudai körzet - körzeti autonómiájának felfüggesztéséhez. Közölték azt is, hogy az egész megnyilvánulás részben államellenes, részben rendészeti problémának tekintik és ennek megfelelően fognak az ügyben eljárni.

Tagadhatatlan, hogy a közhangulat szinte teljes egészében a tervezett megoldások ellen van és félő, hogy ha erőszakkal keresztül is sikerül verni - a közhangulat jó ideig nem fog beletörődni és félő, hogy a 15-re tervezett Dohány utcai és 21-re tervezett Csáki utcai beiktatás botrányba fog fulladni. Fisch magatartásával hozzájárul a hangulat rontásához. Teljesíthetetlen követelésekkel lép fel, zsarol és fenyegetőzik, becsmérően nyilatkozik Katonáról³³ és meg akarja szüntetni a vele kapcsolatos gyászt. Benesofszkyt ugyancsak nem akarja a Csáki utca és ő sem akar elmenni Budáról. Távozását egyébként távolról sem igyekezett simává tenni, sőt lázított ő is és huga is megnehezítene akarván a békés átmenetet és utódjának helyzetét.

Tekintettel a közhangulatra valamint arra, hogy a 11-re összehívott közgyűlés alapszabály...és megpeticionálható, a hitközség vezetői közül többen megkísérelték Sóst rávenni arra, hogy halassa el a közgyűlést, de ha ezt nem teszi, a rabi-kérdést vegye le a napirendről és vagy győzze meg az elkövetkező hetekben a közönséget arról, hogy a tervezett intézkedés helyes, vagy pedig vizsgálja felül a saját véleményét és ilyen értelemben kezdjen tárgyalásokat a Hivatallal is. Nem látszik valószínűnek, hogy a Hivatal olyan intézkedést erőszakoljon, amivel a közösség nem ért egyet. Sós ebben a helyzetben

³³ dr.Katona József (1909-1959), 1950-től főrabbi, 1936-tól 1959-ig a Dohány utcában funkcionált. Frojimovics 50.

általában és mindig a Hivatalra hivatkozott és utasításokra hivatkozott, Veres Pál o.v. viszont egy küldöttségnek azt mondta, hogy a Hivatal nem írt elő semmit csak hozzájárult a Sós által előterjesztettekhez. Általános vélemény az, hogy amennyiben Sós keresztül erőszakolja a rabi-kérdés ily módon való megoldását, ebbe rövid időn belül ő fog belebukni. Az a rokonszenv, amit jövedele után vele kapcsolatban éreztek az emberek, erősen szűnőben és ma már nagyobb erőpróbákat nem bír ki. /SÁRGA SATÍR - NA/.a tervezett leépítéseket nemcsak, hogy nem hajtotta végre, hanem újabb. És újabb u.n. tiszteletbeli, gyakorlatban azonban fizetett embereket alkalmaz és a BIH defizitje már megközelíti az egymilliót.

Felmerült az is, hogy Sós Borsával³⁴, vagy Schwarcz Benjáminnal³⁵ együtt menjen be Olt elvtárshoz tárgyalni ezekről az ügyekről, Sós azonban elzárkózott ettől. Sós szerint a Hivatal kiadta nyomozásra az egész ügyet és ennek során a szálak Scheiber felé vezetnek.

10-én délutánra összehívták a Dohány utcaiak egy tiltakozó gyűlést Fisch ellen, Sós közölte az összehívókkal, hogy ő nem járul hozzá és így ez tiltott gyűlésnek minősül, ami állami törvények szerint büntetendő. Valószínű, hogy a gyűlést ettől függetlenül megtartják.

“Doktor”

Megjegyzés: A fentiekből kitűnik, hogy az egyházon belüli ellentétek igen éles formában törtek ki és jelenleg igen nagy harc dúl egyházi csoportok között. Ennek a veszélyessége abban áll, hogy esetleg megbuktatják a hitközségnek azt a vezetőségét, amelyik kifogástalanul együttműködik az ÁEH-val, illetve az állammal szemben teljesen loyális magatartást tanúsít.

Az eddig beérkezett anyagokban olyan adatok nincsenek, amelyek arra engednének következtetni, hogy ezeknek a botrányoknak politikai háttere van, csupán személyi ellentétek és a nagyobb pozíció megszerzésért folynak a harcok.

Utasítás: Utasítottam ügynökünket, hogy kapcsolataim keresztül igyekezzen megállapítani, hogy az izraeli követség vagy annak kapcsolatai nem fejtenek ki agitációs tevékenységet a hitközség vezetősége ellen.

Aláírás

Srankó András szds.

Készült: 4 példányban

Nyts.szám: 68/51

³⁴ Borsa Mihály (1906-1986), a Központi Szociális Bizottság elnöke.

³⁵ dr.Schwarcz Benjámin (1879-1959), a Bethlen-téri körzet főrabbija. Frojimovics 51.

In: ÁBTL 3.2.1. M-21589
 “Doktor”

2.
 - Belügyminisztérium “Szigoruan titkos!” (Aláh.)
 II/5-C.alosztálya

Adta: “Doktor”

Vette: Lovász Imre r.szds.

Idő: 1960.február 12.

Tárgy: IZRAELI EGYHÁZRÓL (sic! NA)

JELENTÉS
Budapest, 1960.február 22.
 “Doktor” jelenti:

(Részlet a szövegből- NA)

“A budai körzet lágymányosi csoportját nagyon nyugtalanítja az a hír, hogy a BIH elnöksége el akarja adni a lágymányosi templomot. Állítólag Olt elnök ur szorgalmazza az eladást. Tény az, hogy a templom túlméretezett a mai látogatottsághoz, de még mindig elég sok templom látogató van és ha tényleg közérdek volna az eladása, akkor is feltétlenül biztosítani kell egy új templomot, /:célszerű volna a régi Váli úti templomot és épületet visszadni:/ és az egész ügyet nagyon csínján kell kezelni. Nem volna célszerű nagy ügyet csinálni belőle, mert mikor a múlt év őszén e kérdés már napirenden volt, nemcsak a kerületében lakó zsidók, de a többi felekezethez tartozók között is visszatetszést szült. Ennek a kérdésnek felszínre hozása kis híjján megbuktatta Soós elnököt....”

Aláírás

Lovász Imre r.szds.

Készült: 4.pld.2.old.
 13-247.

In: ÁBTL M-21589
 “Doktor”

3.
 - BELÜGYMINISZTERIUM
SZIGORUAN TITKOS!

III/III/2-a alosztályADTA: „Pesti Péter” fn.ü.³⁶VETTE: Simon József r.fhdgy.IDŐ: 1963.II.23.TÁRGY: Hochberger Lászlóról

JELENTÉS

Budapest, 1963.febr.26

„Pesti Péter” fn.ü.jelenti:

Hochberger László rabbi 1960/61-ben Budán, a Lágymányosi templomban, mint rabbi helyettes működött. Amikor először szóba jött a templom eladásának kérdése, a szószékről támadta Sóst és valóságos szervezkedést hozott össze. Ez ügyben maga az egyházügyi hivatal is megintette Hochbergert, akinek körzeti elnöke Kertész Zoltán budai elnök volt.

Hochbergert aztán áthelyezték a perem kerületekbe /XVIII-XIX-XX:/ és kb.1 éve letette a rabbi vizsgát is.

Protektora Scheiber, aki lehetővé tette a rabbi vizsga letételét.

Igy ma Hochberger rendes rabbi.

Hochberger egyébként a többi rabbival ellentétben nem végzett egyetemet, szerény, nagyon rossz megjelenésű rabbi.

MEGJEGYZÉS:

Az ügynök Hochbergert nem ismeri alaposan, az információt kapcsolataitól szerzi.

ÉRTÉKELÉS:

„Pesti Péter” fn.ügynök jelentése operatív értékkel bír. A jelentésből ki kell emelni H.László jellemét, amelyben egyszerűség és szerénység van. Ezek csak külső látszatok.

UTASÍTÁS:

Nem kapott.

INTÉZKEDÉS:

³⁶ „Pesti Péter” fn.ügynök az Új Kelet egyik újságírója volt.

Nem igényel.

Simon József

r.fhdgy.

Készült: 3 pld.

Kapják: 1 pld.”M” d.

1 pld.táj.

1 pld.Hochberger a.

1 pld.

Nytsz: 31/157.

In: ÁBTL 3.1.2. M-30841. “Pesti Péter” munkadosszié.

- Bm III/III/2-a.alosztály.

Szigoruan titkos.

Adta: “Xavér” ü.

Vette: Simon r.fhdgy.

1963.IV-2-

Tárgy: Dr.László Pál.

Jelentés
Budapest, 1963.április 3.

“Xavér” jelenti:

“Dr. László Pál vegyész, az óbudai kerület elnöke. Ugy tudom, a hitközség életébe akkor kapcsolódott be erőteljesen, amikor az előző elnököt, Heves Lajost meg akarta buktatni.

Ugy hírlík, okos ember, aktív, jó szervező. Mindezt hallomásból tudom, mert személyesen nem ismerem. A hírek szerint munkájában eredményes, jó hírű, jó módban él.

A volt óbudai rabbitól, Rácz Zoltánról csak jót hallottam felőle Különösen aktív szerepe volt abban az időben, amikor a budapesti rabbik átcsoportosításáról volt szó, Fischl kinevezéséről a Dohány utcába, Benoschofsky áthelyezéséről a Csáki-u.-ba és Végvázi ki-

nevezését Budára és Óbudára. Ebben az időben /azt hiszem 1959. őszén/a Sip u-i politikával erőteljesen szembekerült, ellenállást szervezett. Ebben az ellenállásban fő segítőtársa Hochberger László volt. Nagy eredményként eljutott az ÁEH akkori elnökéhez, Olt Károlyhoz olyan időben, amikor a hivatalos vezetőket Olt sohase fogadta. Olt ekkor azt mondta neki, hogy “véleményüknek adjanak hangot” azon a közgyűlésen, amelynek feladata volt a rabbik áthelyezését kimondani. Oltnak ezt a tanácsát szó szerint értették, és az ellenvéleménynek valóban “hangot adtak”, azaz budai és óbudai zsidókkal tömték tele a közgyűlési termet, akik amikor László felszólalt a javaslat ellen, olyan hangos botrányt rendeztek, hogy a közgyűlést abba kellett hagyni.

Ezt az ülést sok tárgyalás és szervezkedés előzte meg, ahogy Hochbergertől tudom. László beszélt a körzeti elnökök egy részével, az ő nevükben is ment az ÁEH-hoz. Ugyancsak Hochbergertől tudom, hogy ezekben a szervezkedésekben igen nagy szerepe volt a feleségének, aki állítólag nagyon okos és aktív nő. Most nemigen vesz részt a hitközségi életben.”

“Xavér”

Megjegyzés: “Xavér” fn.ü.csak közvetett hírforrásokból ismeri dr. László Pált. Az a célunk, hogy minden olyan személyről iratjuk az ügynököt, akik a feldolgozó munkánk során számításba jöhetnek. Az ü.említette, hogy Szeifert jó barátságban van Lászlóékkal.

Értékelés: “Xavér” jelentése op.értékkel bír. A jelentésből ki kell emelni, László és Hochberger aktív szervezői ténykedését, amely lényegében a jobboldal támadásának elősegítését jelentette.

Feladat: Másirányu.

Simon József r.fhdgy.

3 pld.
Ümd.táj, ag.
31/416.
Gy.F.

In: ÁBTL 3.1.2. M-37478 „Xavér” ügynök